

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-33-92>

УДК 338.3-056.24

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІНКЛЮЗИВНОСТІ У СФЕРІ ПРОМИСЛОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

CONCEPTUAL PRINCIPLES OF INCLUSIVENESS IN THE FIELD OF INDUSTRIAL ACTIVITY IN UKRAINE

Харченко Юлія Петрівнакандидат наук з державного управління, доцент,
Національний університет «Чернігівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6181-548X>**Kharchenko Yuliia**

Chernihiv Polytechnic National University

В статті визначено, що вивчаючи фактори, які впливають на інклюзивний економічний розвиток, слід приділити значну увагу визначенню того, до яких типів економічних та політичних інститутів можна віднести країну (комплексні чи видобувні), що, в свою чергу, впливає на напрямок розвитку країни. Однак характеристики політичної системи та економічної системи однакові, оскільки вони тісно пов'язані. Слід звернути увагу на характеристики політичної системи (ефективність уряду, ступінь корупції тощо), відносну стабільність якісних показників та відтворюваність у динаміці. Наявність сильних інклюзивних інституцій, за визначенням, призводить до більш швидкого економічного розвитку в довгостроковій перспективі, тоді як експлуаторські інститути економіки не можуть досягти довгострокового розвитку, який відбувається лише в короткостроковій перспективі та припиняє своє існування. Одним із напрямків аналізу є дослідження вдосконалення економічних та політичних інститутів завдяки впровадженню більш ефективних виробничих організацій, освіти, урбанізації та накопиченню людського та соціального капіталу, що економічно дозволяє успіху проектів модернізації. Розвинуті країни. У цьому контексті варто звернути увагу на те, що інституційні реформи мають велику ймовірність провалу через формування привілейованого класу, який отримує значну ренту в країнах перехідного періоду. Одним із можливих способів визначення схильності економіки до інклюзивного чи видобувного розвитку, а отже, якості чи слабкості інститутів, є аналіз статистичних даних за пріоритетними спеціальностями, за якими здобувають освіту у закладах вищої освіти. Посилення нерівності, безперервне технологічне вдосконалення та складність виробництва мають інші негативні та відчутні соціальні наслідки. У міру прогресу технологій та скорочення тривалості життя переоцінка тривалості життя та цінностей людей стоїть на передовій у сфері освіти, роботи та пошуку роботи, тоді як традиційні сімейні цінності, такі як створення сім'ї, народження дітей та батьківство відсунуто. Прямим наслідком цього є зниження народжуваності та відповідні демографічні проблеми у розвинених країнах, пов'язані зі "старінням" населення та необхідністю залучення та адаптації до іммігрантів різних культур та способів мислення. Інший аспект впливу технологій на суспільство полягає в тому, що всі члени швидко адаптуються до динамічних технологічних змін і «наздоганяють» технології (навчання протягом усього життя, перепідготовка, професії та заняття, місце проживання, соціальний статус тощо).

Ключові слова: промисловість, переробна промисловість, інклюзія, інклюзивний розвиток, інклюзивний аналіз, тіньова економіка, соціально-економічний розвиток.

В статье определено, что изучая факторы, влияющие на инклюзивное экономическое развитие, следует уделить значительное внимание определению того, к каким типам экономических и политических институтов можно отнести страну (комплексные или добывающие), что, в свою очередь, влияет на направление развития страны. Однако характеристики политической системы и экономической системы одинаковы, поскольку тесно связаны. Следует обратить внимание на характеристики политической системы (эффективность правительства, степень коррупции), относительную стабильность качественных показателей и воспроизводимость в динамике. Наличие сильных инклюзивных институтов, по определению, приводит к более быстрому экономическому развитию в долгосрочной перспективе, тогда как эксплуататорские институты экономики не могут достичь долгосрочного развития, которое происходит только в краткосрочной перспективе и прекращает свое существование. Одним из направлений анализа является исследование усовершенствования экономических и политических институтов благодаря внедрению более эффективных производственных организаций, образованию, урбанизации и накоплению человеческого и социального капитала, что экономически

позволяє успіху проектів модернізації. Розвинуті країни. В цьому контексті слід звернути увагу на те, що інституціональні реформи мають більшу ймовірність провалу через формування привілейованого класу, що отримує значительну ренту в країнах перехідного періоду. Одним із можливих способів визначення схильності економіки до інклюзивного або екстрактивного розвитку, а відповідно, якості або слабкості інститутів, є аналіз статистичних даних за пріоритетними спеціальностями, по яким отримують освіту в закладах вищої освіти. Підсилення нерівності, постійне технологічне удосконалення і складність виробництва мають інші негативні і помітні соціальні наслідки. З розвитком технологій і скорочення тривалості життя переоцінка тривалості життя і цінностей людей стоїть на передньому плані освіти, роботи і пошуку роботи, тоді як традиційні сімейні цінності, такі як створення сім'ї, народження дітей і батьківство відійшли на задній план. Прямим наслідком цього є зниження народжуваності і відповідні демографічні проблеми в розвинутих країнах, пов'язані з "старінням" населення і необхідністю залучення і адаптації до іммігрантів різних культур і способів мислення. Іншим аспектом впливу технологій на суспільство є те, що всі члени швидко адаптуються до динамічних технологічних змін і «доганяють» технології (навчання протягом усього життя, перепідготовка, професії і заняття, місце проживання, соціальний статус і т.д.).

Ключові слова: промисловість, переробляюча промисловість, інклюзія, інклюзивне розвиток, інклюзивний аналіз, тіньова економіка, соціально-економічне розвиток.

The article states that when studying the factors influencing inclusive economic development, considerable attention should be paid to determining which types of economic and political institutions can be attributed to the country (complex or mining), which, in turn, affects the country's development. However, the characteristics of the political system and the economic system are the same because they are closely linked. Attention should be paid to the characteristics of the political system (government efficiency, degree of corruption, etc.), relative stability of quality indicators and reproducibility in dynamics. The presence of strong inclusive institutions, by definition, leads to faster economic development in the long run, while the exploiting institutions of the economy cannot achieve long-term development, which occurs only in the short term and ceases to exist. One of the areas of analysis is the study of improving economic and political institutions through the introduction of more efficient production organizations, education, urbanization and accumulation of human and social capital, which economically allows the success of modernization projects. Developed countries. In this context, it should be noted that institutional reforms are more likely to fail due to the formation of a privileged class that receives significant rents in transition countries. One of the possible ways to determine the propensity of the economy to inclusive or extractive development, and hence the quality or weakness of institutions, is the analysis of statistical data on the priority specialties for which higher education is obtained. Increasing inequality, continuous technological improvement and the complexity of production have other negative and tangible social consequences. As technology advances and life expectancy declines, the reassessment of life expectancy and human values is at the forefront of education, employment, and job search, while traditional family values such as family creation, childbirth, and parenthood have been pushed aside. The direct consequence of this is the decline in the birth rate and the corresponding demographic problems in developed countries related to the "aging" of the population and the need to attract and adapt to immigrants of different cultures and ways of thinking. Another aspect of the impact of technology on society is that all members quickly adapt to dynamic technological change and "catch up" with technology (lifelong learning, retraining, professions and occupations, place of residence, social status, etc.).

Keywords: industry, processing industry, inclusion, inclusive development, inclusive analysis, shadow economy, socio-economic development.

Актуальність теми. Концепція інклюзивного розвитку виникла у відповідь на виклики, загрози та негативні тенденції у світовій економіці. Нестабільність політичного процесу, національні макроекономічні дисбаланси, економічна нерівність та соціальні проблеми є ключовими проблемами, які потребують нового підходу. Основними дослідницькими напрямками комплексного дослідження є визначення рівного доступу до ринків, ресурсів та справедливого регуляторного середовища для різних соціальних груп, розробка механізмів продуктивної зайнятості, підвищення доходів маргіналізованих груп, подолання бідності, а також розробити нові під-

ходи до дефіциту ресурсів для досягнення довгострокового інклюзивного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та прикладні проблеми інклюзивного розвитку промисловості України розглядаються в багатьох дослідженнях українських та зарубіжних учених, зокрема І. Амоші, І. Бобуха, М. Бутка, В. Геєця, З. Герасимчука, Ю. Залозної, Ю. Кінзерського, Л. Ковальської та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На наш погляд, вказане є не лише актуальним для вивчення науковою спільнотою, але і можуть бути застосовані для визначення передумов формування

концептуальних засад інклюзивності у сфері промислової діяльності України.

Необхідність переходу України до інклюзивної стратегії розвитку зумовлена внутрішніми та зовнішніми факторами. Стосовно внутрішніх факторів, слід зазначити, що перехід від планової економіки до ринкової економіки в Україні, зміна економічних механізмів разом із зростанням виробництва послуг, що надають ринкову інфраструктуру, виявили неефективність у базових галузях економіки.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є узагальнення теоретичних напрацювань та пошук можливості для формування концептуальних засад інклюзивності у сфері промислової діяльності України.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивний розвиток – це концепція справедливості та розширення можливостей шляхом скорочення бідності, прискореної капіталізації людського розвитку соціального капіталу та соціального захисту. Вона зосереджена на створенні можливостей і доступу для всіх, а не тільки для бідних. Концепція інклюзивного розвитку виходить за рамки «продуктивного включення» і спрямована на вирішення «структурних чинників, що спричиняють та підтримують маргіналізацію та маргіналізацію, незалежно від того, чи пов'язані вони з статтю, політичними процесами, правами власності бідних тощо». Це передбачає рівний розподіл соціальних та матеріальних благ між соціальними групами та категоріями. Боротьба з нерівністю доходів та соціальною нерівністю для отримання більших можливостей (наприклад, освіти та охорони здоров'я) є основою для інклюзивного розвитку. Інклюзивний розвиток нерозривно пов'язаний з «відчуженням» на трьох рівнях: економічному, політичному та соціальному. Інклюзивний розвиток – це визначальна концепція, що кожен, незалежно від ідентичності, вносить свій внесок у соціальні зміни. Включення у процес розвитку призводить до кращих результатів за рахунок більшої участі та переваг економічної діяльності». Важлива ефективна система соціального страхування для захисту людей, які не можуть працювати або мають низькі доходи.

Цілком передбачуваним і зрозумілим є те, що резерви такого зростання швидко виснажуються, спроби економічних реформ провалюються, а науково-технічні затримки виявляються помітними порівняно з розвинутими країнами. Реформи після здобуття незалежності, особливо ті, що були спрямовані на еко-

номічну приватизацію, не мали загальнонаціонального консенсусу щодо цілей і завдань реформ, і політично пасивні суспільства були спостерігачами, а не кінцевими користувачами наслідків реформ.

Східноєвропейські країни, такі як Польща, Чехія, Угорщина та країни Балтії, з акцентом на Польщу, часто називаються історіями успіху, і вони досягли цього шляхом впровадження моделі інклюзивного розвитку через розвинене громадянське суспільство, що призвело до швидкий економічний розвиток

Тим часом функціонування української економіки було ослаблено появою олігархії, яка досягла різкої концентрації рентних доходів через розрив зовнішньоекономічних зв'язків, фінансову нестабільність та непрозорий процес приватизації. Ці фактори призвели до виникнення експлуататорської політичної системи, в Україні набула поширення експлуататорська економічна модель.

Незважаючи на постійний розвиток економіки, напрямок її виробництва в основному веде до зростання експортно-орієнтованої сировинної промисловості, а комплексний розвиток економіки включає розширення виробництва високотехнологічної продукції. Іншою особливістю інклюзивного розвитку є зростання частки приватних підприємств, на відміну від монополій та олігархії в економіці, під владою експлуататорської системи.

Крім того, аналіз повинен враховувати історичні, географічні та культурні фактори. Важливим чинником економічного розвитку є загальні норми і цінності суспільства, особливо релігія.

Одним із напрямків аналізу є вивчення вдосконалення економічних і політичних інститутів шляхом ефективнішої організації виробництва, освіти, урбанізації та нагромадження людського та соціального капіталу, що економічно забезпечує успіх проектів модернізації. Розвинуті країни. У цьому контексті слід зазначити, що інституційні реформи, швидше за все, зазнають невдачі через формування привілейованого класу, який отримує значну ренту в країнах з перехідною економікою. Одним із можливих шляхів визначення схильності економіки до інклюзивного чи видобувного розвитку, а отже, якості чи слабкості закладів є аналіз статистичних даних щодо пріоритетних спеціальностей, які вивчають студенти з вищою освітою. Сильні інституції підвищують привабливість наукових та інженерних спеціальностей, а слабкі закони та адміністративні правила, пов'язані з боротьбою за оренду.

Інклюзія є новим глобальним стратегічним пріоритетом, і останнім часом великі міжнародні організації приділяють все більшу увагу інклюзивним питанням. Зокрема, Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Програма розвитку ООН (ПРООН), Європейська комісія, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий економічний форум (ВЕФ) та Світовий банк, а також Міжнародний Центр політики інклюзивного зростання (IPC-IG.) Концепція інклюзивного розвитку означає, що кожен суб'єкт господарювання важливий, унікальний, цінний для суспільства і має можливість задовольнити його потреби. Надати пріоритет розвитку людських ресурсів, досягти повної зайнятості, підвищити кваліфікацію працівників та соціальне забезпечення, а також створити стійке та збалансоване середовище [1].

Концепція інклюзивного розвитку виникла у відповідь на виклики, загрози та негативні тенденції у світовій економіці. Політична нестабільність, національні макроекономічні дисбаланси, економічна нерівність та соціальні проблеми є ключовими проблемами, які потребують нового підходу. Основними напрямками комплексного дослідження є визначення можливостей, які забезпечують рівний доступ до ринків, ресурсів та справедливого регуляторного середовища для різних соціальних груп, а також визначення механізмів, що забезпечують продуктивну зайнятість маргіналізованих людей та підвищення доходів. Подолати бідність, усунути дефіцит нових ресурсів розвитку та досягти довгострокового інклюзивного зростання.

Провідні міжнародні організації розробили базовий підхід до бачення та визначили концептуальні проблеми для сприяння інклюзивному розвитку.

Основні визначення дифініції «інклюзивний розвиток», узагальнено у табл. 1.

Для вирішення цієї проблеми провели інклюзивний аналіз розвитку на основі виявлення парної дихотомії, щоб виявити природу та напрямок цього процесу. Це дозволило нам обґрунтувати кроки та напрямки створення передумов для включення. Комплексний розвиток України як специфічної системи характеризується системним підходом у контексті філософської категорії «ціле-частина». Це дало змогу сформулювати системне уявлення про інклюзивний розвиток в Україні, складовими якого є інклюзія як соціальне явище, інклюзивний розвиток як процес, його елементи (об'єкти) та результати.

Однією з вихідних точок формування основних принципів інклюзивного та сталого розвитку є той факт, що переваги економічного розвитку розподіляються в суспільстві нерівномірно, а розрив між багатими та бідними збільшується, що загрожує безпеці та стабільності.

Другий вихідний момент – питання забезпечення екологічної сталості та мінімізації екологічної шкоди через негативний вплив економічного розвитку на довкілля. На підставі цього ряд міжнародних організацій – ОЕСР, Світовий Банк, МВФ, ПРООН – дають схожі між собою і взаємодоповнюючі визначення інклюзивного розвитку. Їх суть полягає в тому, що цей розвиток передбачає формування рівних умов участі (включно) всього населення та окремих класів країни у виробництві матеріальних благ на основі високопродуктивної праці та якісної зайнятості. Рівний доступ до заробітної плати, ринків та ресурсів, забезпечення соціальної справедливості, з одного боку, та, з іншого боку, рівний розподіл благ, отриманих у результаті розвитку, між усіма членами суспільства та частинами населення. Водночас Європейська Комісія підкреслила у своїй стратегії «Європа-2020», що ці події мають створити економіку, яка

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття «Інклюзивний розвиток»

Джерело	Визначення
ОЕСР	Розвиток економіки, яка створює можливості для всіх верств населення та більш справедливо розподіляє суспільство переваги підвищення добробуту, як фінансового, так і немонетарного.
Світовий банк, МВФ	Сталий економічний розвиток, основною метою якого є скорочення бідності та нерівності.
Всесвітній економічний форум	Основна увага приділяється бідним, особливо робочій силі, яка є малопроductивною або повністю виключена із зростання.
Міжнародний центр політики інклюзивного зростання (IPC-IG), МВФ	Концепція надання справедливих можливостей економічним суб'єктам під час економічного зростання та надання переваг кожному сектору суспільства.

Джерело: сформовано автором

забезпечує економічну, соціальну та територіальну цілісність країни [7]. Він також повинен бути стійким та ресурсоефективним з точки зору навколишнього середовища, стійким до зовнішніх потрясінь та стабільним у довгостроковій перспективі, а також забезпечуватися шляхом максимально диверсифікації виробництва та підтримання конкурентоспроможності окремих секторів.

Погоджуємось, що рушієм швидкого зростання є індустріалізація. Це відображено в Лімській декларації ЮНІДО 2013 р., якою проголошено необхідність досягнення всеохоплюючого і сталого індустріального розвитку (ISID – Inclusive and Sustainable Industrial Development) [8].

Фундаментальною основою для індустріалізації є просування та розвиток переробної промисловості. З точки зору формалізованого ідеалу теорії індустріалізації, розширення переробної промисловості розглядається як спіраль самодостатності "періодичного накопичення", розцінюється як спіральний самодостатній розвиток "циклічної кумулятивної причинності". Г. Мердалю [6]).

Наявність факторів, що формують попит і пропозицію мають вирішальне значення для індустріалізації, а відсутність хоча б одного з них унеможлиблює її успішне впровадження. З одного боку, створюються нові високопродуктивні робочі місця та збільшуються доходи працівників, що створює відповідний попит, тоді як, з іншого боку, це спричиняє збільшення та диверсифікацію виробництва товарів.

З точки зору теорії суспільного устрою Д. Норта, 30 років тому Україна була і залишається державою суспільного устрою з обмеженим доступом. Водночас була зроблена спроба швидкого впровадження політичних та економічних систем передових країн у внутрішнє інституційне середовище, що не адаптувалося до них. Отже, знову ж як попереджав Д. Норт, це, очевидно, може мати негативні наслідки.

Структурну політику України розуміли як контрзаходи проти змін приватизації, формування приватної власності, адміністративної реформи, децентралізації та системи адміністративного поділу. Це опосередковано стосується інституційного чи галузевого контексту структурних змін, адже зміни інституційних елементів за радянських часів не прогнозувались у довгостроковій перспективі. Свідченням цього є масштабна деградація освіти, науки, охорони здоров'я, соціального забезпечення та всіх видів інфраструктури. Після неухильного зниження витрат у всіх цих сферах держава нарешті отримала підтримку та фінансування. Структурна політика для кожного сектору реалізовувалася відповідно до галузевих компонентів змін, але їх зміст був спотворений і сильно відрізнявся від політики, що проводиться передовими країнами та світовими лідерами у нових галузях. Це не виділення та надання державної допомоги виробничому сектору, що може бути рушієм зростання. Натомість вона ефективно підтримувала виробництво за рахунок субсидій, скорочення боргів, вигідних тарифів, захисту від конкурентів та монопольного становища, не підтримуючи тісних зв'язків з урядом та досягаючи мети модернізації виробництва.

Висновки і пропозиції. Визначено, що інклюзивність є важливою внутрішньою характеристикою індустріалізації, оскільки індустріалізація спрямована на поліпшення якості суспільства за економічними, структурними, технологічними, соціальними та багатьма іншими параметрами. Водночас на практиці успіх індустріалізації визначається умовами її започаткування, її інституційною спадщиною та обраною моделлю економічної політики. Не завжди вдається ефективно поєднувати та взаємодіяти з цими елементами у правильному напрямку.

Подальшого дослідження потребують проблеми формування таких інклюзивних інститутів, які сприятимуть перетворенню екстрактивних економічних інститутів країни та регіону на інклюзивні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кожина А.В. Інклюзивний місцевий розвиток: сутність, проблематика та теоретико-концептуальні засади. *Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities. Multi-authored monograph. State University of Jan Kochanowski, Poland: Publishing House "Baltija Publishing", 2019. P. 335–350.*
2. Сіденко В.Р. Структурні трансформації у світовій економіці: виклики для України : аналітична доповідь. Київ : Заповіт, 2017. 182 с.
3. Залознова Ю. Економічні та соціальні проблеми розвитку промисловості : монографія. Київ : Ін-т екон. промисловості НАН України, 2017. 288 с.
4. Кіндзерський Ю. Деіндустріалізація та її детермінанти у світі та в Україні. *Економіка України. 2017. № 11. С. 48–72.*

5. Харазішвілі Ю.М. Тіньова економіка України як резерв її модернізації : матеріали Міжвідомчої науково-практичної конференції «Тіньова економіка України як резерв її модернізації». URL: http://iep.com.ua/publ/zakhodi/konferenciji/mizhvidomcha_naukovo_praktichna_konferencija_tinova_ekonomika_svitovi_tendenciji_ta_ukrajinski_realiji/19-1-0-55
6. Приварнікова І., Степанюк К. Тіньова економіка: причини, обсяги та шляхи їх зменшення. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_2
7. Базиліук А.В., Жулин О.В. Інклюзивне зростання як основа економічного розвитку. *Економіка та управління на транспорті*. 2015. Вип. 1. С. 19–29. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5
8. Бобух І.М., Щегель С.М. Стратегічні орієнтири економічного зростання України: інклюзивність як ключовий пріоритет. *Вісник Національної академії наук України*. 2018. № 7. С. 55–70.

REFERENCES:

1. Kozhyna A.V. (2019) Inklusywny mistsevy rozvytok: sutnist, problematyka ta teoretyko-kontseptualni zasady [Inclusive local development: essence, issues and theoretical and conceptual principles]. Strategic Management: Global Trends and National Peculiarities. Multi-authored monograph. State University of Jan Kochanowski, Poland: Publishing House "Baltija Publishing", pp. 335–350. (in Ukrainian)
2. Sidenko V.R. (2017) Strukturni transformatsii u svitovii ekonomitsi: vyklyky dlia Ukrainy: analitychna dopovid. [Structural Transformations in the World Economy: Challenges for Ukraine: An Analytical Report]. Kyiv: Zapovit. (in Ukrainian)
3. Zaloznova Yu. (2017) Ekonomichni ta sotsialni problemy rozvytku promyslovosti [Economic and social problems of industrial development]. Kyiv: Instytut ekonomiky promyslovosti NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
4. Kindzerskyi Yu. (2017) Deindustrializatsiia ta yii determinanty u sviti ta v Ukraini [Deindustrialization and its determinants in the world and in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, 11, 48–72. (in Ukrainian)
5. Kharazishvili Yu.M. (2019) Tinova ekonomika Ukrainy yak rezerv yii modernizatsii [Ukraine's shadow economy as a reserve for its modernization]: materialy Mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Tinova ekonomika Ukrainy yak rezerv yii modernizatsii». Retrieved from: http://iep.com.ua/publ/zakhodi/konferenciji/mizhvidomcha_naukovo_praktichna_konferencija_tinova_ekonomika_svitovi_tendenciji_ta_ukrajinski_realiji/19-1-0-55 (in Ukrainian)
6. Pryvarnikova I., Stepaniuk K. (2010) Tinova ekonomika: prychny, obsiahы ta shliakhy yikh zmenshennia [Shadow economy: causes, volumes and ways to reduce them]. Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/ep/2010_2 (in Ukrainian)
7. Bazyliuk A.V., Zhulyn O.V. (2015) Inklusyvne zrostannia yak osnova ekonomichnoho rozvytku [Inclusive growth as a basis for economic development]. *Ekonomika ta upravlinnia na transporti*, 1, 19–29. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eut_2015_1_5 (in Ukrainian)
8. Bobukh I.M., Shchehel S.M. (2018) Stratehichni oriientyry ekonomichnoho zrostannia Ukrainy: inkluzyvnist yak kliuchovy priorytet [Strategic guidelines for Ukraine's economic growth: inclusiveness as a key priority]. *Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy*, 7, 55–70. (in Ukrainian)